er ubetimeligt, og at det vil være aldeles uskikket til at fremme det Øiemed, som man har havt med samme. Jeg har altid været af den Overbeviisning, og jeg er det endnu, at det i Slutningen af forrige Aarhundrede var baade nødvendigt og viist at give den sædvanemæssige, ældgamle Fæstevang en ny og stærk Sanction, og at omgjerde dens Virkninger og Gjennemførelse med mangehaande Paabud og Forbud, ikke fordi jeg principielt har den allermindste Forskjærlighed for at gjøre Indgreb i den private Mands Contractsfrihed — tvertimod anseer jeg af al Frihed denne for at være et af de støvste og vigtigste Goder i et udviklet Samfund —, men fordi jeg troer, at det maa indrømmes, at der paa den Tid var et meget stort Statsformaal, som kun kunde blive naaet ad den Vei. Dette Statsformaal var at hæve den store Bondebefolkning — der jo udgjør den største Deel af Landets hele Indvaanerantal, og som dengang kun altfor meget bar det sørgelige Præg af at have gjennemgaaet en tidligere Trældomstilstand — op til større Velstand og til den statsborgerlige Værdighed, som var den aldeles nødvendige Forudsætning for, at noget Lignende kunde skee som det, der skete ved Grundloven. Det var dette store Statsformaal, som man vilde opnaae ved Fæstelovgivningen i Slutningen af forrige Aarhundrede, og jeg troer ikke, at det kunde have været opnaaet paa anden Maade end omtrent ved det, der skete dengang, medens der ellers vilde have været en meget stor Fare for, at Bondestanden tvertimod vilde være sunken ned til at blive et Landhoproletariat, til at blive en fattig og fortrykt Arbeiderbefolkning, saa at det store Formaal, at hæve ialtfald de bedre Stillede og mere Udviklede blandt denne store Masse af Befolkning op til en selvstændigere Tilstand, var blevet forfeilet. Det maa herved ikke oversees, at det ikke med Sandhed vil kunne negtes, at den Tids Bønder vare ligesom umyndige Børn, som Staten med Føie maatte tage under sit Værgemaal. Staten høster nu Lønnen derfor ved at see ud over den nuværende danske Bondestand og ved at sammenligne dens nuværende Forfatning med den Forfatning, baade i aandelig og i oeconomisk Henseende, hvori den dengang befandt sig. Det er altsaa ikke, fordi jeg anseer Paabud og Forbud i Henseende til Contractsforhold for i og for sig uskikkelige, at jeg aner kjender, hvad der dengang skete, for at have været rigtigt, men det er fordi der var en stor Nødvendighed derfor, og fordi et stort Formaal kun kunde naaes ved dette Middel. Nu kunde man maaskee falde paa at sige, at, netop fordi Forudsætningen for Fæstelovgivningen efterhaanden er falden bort, idet Bønderne ikke længere ere umyndige Børn — jeg kunde snarere næsten sige, at de nu ere Landets Herrer —, saa burde man ogsaa nu ophæve den heles Fæstevang. Dette kunde ganske vist synes at være en naturlig og logisk Consequents deraf, men dertil vilde jeg ialtfald aldrig kunne give mit Minde. Det hele Fæsteforhold kan nemlig kun løses paa to Maader. Den ene er at tilstede fuldstændig frie Forpagtninger, idet man ophæver de Indskrænkninger i Godseiernes Raadighed over den meget store Deel af Landets Jorder, som endnu er under Fæstevang, og lader dem gjøre med disse Jorder, hvad de ville, inddrage dem under Hovedgaardene, oprette Aflæggergaarde ved Bondergaardes Sammenlægning, forpagte dem bort paa kort eller lang Tid, eller paa hvilke Vilkaar de ville, osv. Dette er den ene Maade, men nu, da de omtalte Forpligtelser engang lovligen paahvile disse Jorder og allevede have paahvilet dem i meget lang Tid, nemlig deels fra Arildstid og deels efter nyere Love, hvis Retsgyldighed Ingen kan benegte, og nu, da hele dette Forhold har bestaaet saa længe, at det vel kan siges, at ingen nuværende Godseier nogensinde har besiddet sit Bondergods paa andre Vilkaar end disse, — vilde det at gaae den Vei efter min Mening være at bortkaste Frugten af, hvad der i sin Tid er skeet. Det er ikke ved at vende tilbage til den fuldkommen uindskrænkede Raadighed for Eieren over Bondejorden, men det er kun — og det er den anden Maade at løse Forholdet paa — ved, at Bondejorden gaaer over til Selveiendom for de nuværende Fæstere, at vi efterhaanden skulle komme ud af det nuværende Forhold, og først derigjennem kunne vi vende tilbage til det, som saa kan skee uden